

James R. Dow, Heinrich Himmler's Cultural Commissions. Programmed Plunder in Italy and Yugoslavia.

Madison: The University of Wisconsin Press, 2018, 280 strani, 28 črno-belih fotografij

Založba Univerze v Wisconsinu je leta 2018 izdala knjigo zaslužnega profesorja Jamesa R. Dowa, ki se je v svoji karieri ukvarjal s preučevanjem nemške etnologije. Dow se v pričujoči knjigi poglobi v delovanje t. i. Kulturne komisije (Kulturkommission), ki je delovala v okviru esesovske organizacije Ahnenerbe (Dediščina).

Komisija, ki so jo sestavljali akademiki, inženirji, študenti in drugi, izbrani predvsem zaradi pripadnosti NSDAP oz. SS, je bila v prvi polovici druge svetovne vojne zadolžena za kulturološko preučevanje dveh nemških manjšin, ki naj bi bili preseljeni »nazaj v domovino«, torej na področje tretjega rajha.

Preučevanje prve nemške narodnostne manjšine se je začelo spomladi 1940 na Južnem Tirolskem in je trajalo skoraj dve leti. A jeseni 1941, po končani aprilski vojni in okupaciji Jugoslavije, je bilo nekaj strokovnjakov izločenih iz južnotirolske terenske raziskave in poslanih v Slovenijo, kjer so začeli beležiti kulturno zgodovino kočevskih Nemcev.

Prav ta drugi del knjige je zanimiv za slovenske zgodovinarje, kulturologe, etnografe, arhitekte, itd. Sredi julija 1941 je Heinrich Himmler v svoji vlogi rajhovskega komisarja za utrjevanje nemštva ukazal, da se naloge Kulturne komisije razširijo tudi na preučevanje kočevskih Nemcev v Sloveniji. Esesovski strokovnjaki naj bi zabeležili in čim bolj zaščitili žive ljudske značilnosti kot izkaze pripadnosti Kočevarjev »v domu, srcu in življenju«.

Wolfram Sievers, vodja Ahnenerbe, je jeseni 1941 vzpostavil samostojno kulturno komisijo za Kočevarje, ki jo je vodil nemški profesor geografije Hans Schwalm. 2. junija 1942 je Schwalm napisal poročilo dela (*Bericht über die Tätigkeit der Forschungs- und Lehrgemeinschaft 'Das Ahnenerbe' beim Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten für die Provinz Laibach, erstattet durch: Prof. Dr. Hans Schwalm*), ki je dolgo 85 strani.

Poročilo zajema poročila o raziskavah na področju Kočevja in Ljubljane, pri čemer so se raziskovalci osredotočili na običaje, ljudske vraže, dialekt, jezikoslovno geografijo, ljudske pesmi in umetnostno zgodovino. Ob preselitvi Kočevarjev so posneli tudi (propagandni) film in fotografirali cerkvene registre. Dalje so iz Kočevskega odstranili dve leseni kočevarski kmečki hiši, ki naj bi postali osrednja predmeta muzeja

na prostem, predmete iz domovinskega muzeja in tudi nekatere osebne predmete Kočevarjev.

Drugi del poročila je namenjen dokumentaciji zbirk določenih kulturnih ustanov v Ljubljani. Poročali so o zbirki ljubljanskega Narodnega muzeja, zasebnem arhivu grofa Herwarda Auersperga in priložili fotokopije nekaterih knjig iz univerzitetne knjižnice.

A večji del poročila preostaja prazen ali neizpolnjen, saj bi morali priložiti še arhive, dokumente in zaplenjene simbole nemških društev in organizacij, ukradene umetniške predmete ter obsežno fotografsko zbirko gradov na področju Kočevskega in Ljubljane. Avtor na koncu ugotovi, da je Schwalmovo poročilo »v bistvu nič drugega kot birokratski opis načrtovanih aktivnosti«.

Komisija je na Kočevskem dejansko delovala med oktobrom 1941 in 15. januarjem 1942 ter v Ljubljani med 16. februarjem in 10. junijem 1942. V tem času so obiskali večino kočevarskih vasi in našli dve stari leseni hiši; to delo je opravila skupina okoli 30 arhitektov in pomočnikov pod vodstvom Martina Rudolpha. Richard Wolfram je zabeležil ljudske običaje, ljudske plese, ljudska prepričanja in zgodbe, edinstvene simbole in ljudsko nošo. Nasprotno pa ni nobenega dokaza, da je bilo opravljeno delo na področju dialekta in imen naselij (Bruno Schweizer), ljudskih pesmi (Alfred Quellmalz), ljudske umetnosti (Walter Frodl) in tudi na področju pridobivanja bioloških vzorcev.

Neuspešno terensko delo je v večji meri povezano tudi z nesodelovanjem italijanskih oblasti, ki so za večino delavcev komisije pozno izdale vizume; na teren so prišli šele 6. novembra 1941 in že 20. novembra so se začeli preselitveni postopki. Tudi priprave na preselitev so dodatno ovirale komisijo pri delu, prav tako tudi pomanjkanje bencina.

Posledično je eden največjih uspehov komisije na Kočevskem razstavitev dveh starih lesenih hiš, ki sta imeli »izvirno obliko vzhodnogermanske hiše« iz vasi Stari Log in Gotenica, ki so ju nato prepeljali v Brežice, kjer so ju shranili v cerkvi sv. Roka. Kaj se je zgodilo z zgradbami, ni zabeleženo, avtor pa domneva, da so ju ob koncu vojne ali neposredno po njej uporabili kot kurivo. Prav tako so v Brežice preselili zbirko manjšega domovinskega muzeja, od koder pa so nato predmeti prav tako izginili.

Avtor nato opisuje, kako so nekateri člani komisije svoje raziskovanje kulture Kočevarjev nadaljevali še po drugi svetovni vojni, takrat med Kočevarji, ki so se preselili na avstrijsko Koroško in Štajersko. Pri tem je bil najpomembnejši Richard Wolfram, ki je zbiral kočevarske običaje in ljudska prepričanja ter po vojni objavil več člankov, poročil ali publikacij. Za preučevalce tega obdobja zgodovine bi bil pomemben tudi film o preselitvi kočevarske narodne skupine, ki naj bi bil posnet med 1. in 6. decembrom 1941, a se je do danes ohranil le zapis, kaj naj bi prikazoval.

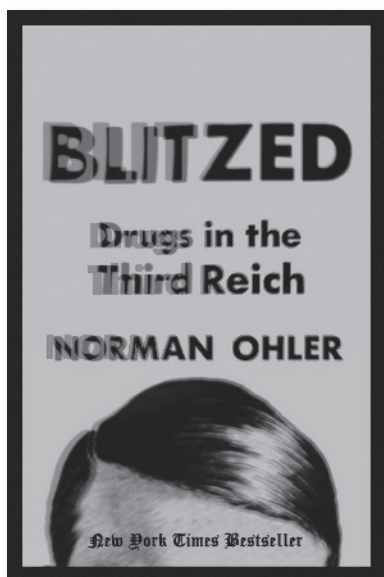
Ljubljanski del poročila vključuje tudi zapise o delovanju slovenskih partizanov in o nezanesljivosti italijanske vojske proti njim. Poročilo opisuje tudi fotokopiranje zbirke Narodnega muzeja, pri čemer so bili zelo omejeni s časom, tako da so naredili 135.000 kopij najpomembnejših dokumentov. Na gradu Turjak so v štirih dneh naredili šest tisoč fotokopij arhiva družine Auersperg, pri čemer so v poročilu zabeležili,

da so grad kmalu zasedli partizani in da »ne vedo o usodi zapuščine«. V univerzitetni knjižnici so naredili 1.200 fotokopij rokopisov iz nekaterih ukinjenih samostanov, odstranili arhive nemškega društva in jih poslali na Koroško.

Avtor analizira ali omeni nekatere povojne publikacije, ki so temeljile tudi na preučevanju kočevarske kulture, pri čemer omeni prepletanje nemške in slovenske (slovanske) folklore.

Pričujoča knjiga predstavlja pregled nemških prizadevanj na Južnem Tirolskem in Koroškem (ali na področju Ljubljanske pokrajine) glede kulturne zgodovine nemških manjšin. Avtor se ne pogloblja v dotične dokumente, še posebej to velja za povojno publicistiko, kar predstavlja določeno omejitev ter hkrati priložnost za druge zgodovinarje in preučevalce kulturne zgodovine tega obdobja, območja in etnične skupine. Dodatna omejitev publikacije je v tem, da za primer slovenskega območja ni uporabila nobenega dela slovenskih raziskovalcev zgodovine nemške manjšine na Slovenskem – še posebej kočevskih Nemcev (kot so npr. Ivan Simonič, Dušan Nečak, Mitja Ferenc idr.).

Klemen Kocjančič

Norman Ohler, Popolna omama. Droge v tretjem rajhu. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2019; prevod: Neža Božič, 338 strani

Ljubljanska založba Mladinska knjiga je v letu 2019 izdala prevod dela nemškega novinarja in pisatelja Normana Ohlerja *Popolna omama. Droge v tretjem rajhu*, ki je prvotno bilo objavljeno leta 2015 z naslovom *Der totale Rausch. Drogen im Dritten Reich*. Slovenski prevod je delo Neže Božič.

Avtor v delu najprej razkrije razvoj nemške farmacevtske industrije, ki je začela predelavo in proizvodnjo opiatov. V stresnih letih po koncu prve svetovne vojne je v Nemčiji izjemno uspevala proizvodnja morfina, heroina, kokaina, opija itd. Dvajseta leta prejšnjega stoletja so videla splošno uporabo teh (danes prepovedanih) snovi, pri čemer so lahko ljudje te droge kupili kar v lekarnah. Leta 1928 so samo v berlinskih lekarnah prodali 73 kilogramov morfija in heroina. Droge, ki so vplivale na obnašanje oseb, so bile (so)krive za »razuzdano« družbo tistega časa, kar so še posebej preganjali nemški komunisti in nacisti v sklopu svojih političnih dejavnosti.